

ФІЛОСОФІЯ ВИЗВОЛЕННЯ

Теологія визволення досить znana з публікацій у філософських часописах. Про "філософію визволення", як нам відомо, публікацій ще не було. Тому для розуміння стану культури та зрушень у сучасному мисленні в Латинській Америці знайомство з цією філософією конче необхідне. Слід зауважити також, що деякі особливості формування нової латиноамериканської філософії схожі в окремих моментах розвитку української національної філософії.

Політична незалежність країн Латинської Америки зобов'язала діячів культури (починаючи з XIX ст.) шукати відповідь на питання: що таке незалежна національна філософія і яка можлива її сутність? Громадські діячі дійшли висновку, що першим кроком на шляху культурної незалежності має стати визволення від іспано-португальської духовної спадщини і нова орієнтація на французьку та англійську філософську думку, як на найпереводіші на той час і з якими не пов'язана відсталість самих країн. Тепер можна констатувати, що вони хотіли замінити одну залежність іншою. (J.V.Alberdi, 1992). Пануючим світоглядом тоді в Латинській Америці став позитивізм та краузізм (своєрідний синтез ідеалізму та позитивізму Західної Європи).

Ця філософська реальність змінилися у другій половині XX ст. з появою нової "філософії визволення". У п'ятдесяті роки південноамериканські соціологи дивилися на відсталість свого континенту як на тимчасове явище, як на форму до нового ступеня прогресу; у шістдесяті досвід довів необхідність визволення від усякої залежності. У цей час панівна для політичного та філософського мислення категорійна пара "нерозвиненість - розвиток" змінюється на пару "залежність — визволення". Це засвідчило появу нового горизонту латиноамериканського мислення, нової форми філософської свідомості, антропологічні та онтологічні засади якої базуються на суто латиноамериканському саморозумінні. Ця філософія є відгуком на кубинську революцію, на синод католицьких єпископів у Меделіні (1968) і теологію визволення (R. Fornet-Betancourt).

У лоні латиноамериканської філософії визволення сьогодні існують дві течії: культурно-етична та методолого-марксистська. Перша з них на чолі з Р.Кушем наполягає на інкультурації філософії, на руйнуванні історії філософії, європейського ЛОГОСУ взагалі. Головна перешкода цьому — самі латиноамериканці, які недооцінюють власну культуру і традицію, не звертають уваги на її народні та обрядові особливості. Сутністю "американського" (як протилежності європейському) є культура "ЕСТАР", яка відображає упорядкування простого народу в світі, сакральний вимір реальності. Тільки народна мудрість (не ЛОГОС !) може бути основою та першоджерелом філософії. Для

Р. Куша народ — не соціологічна категорія, а символ цінності та правди первісного "американського". Тільки Земля, як місце, де людина живе, обґрунтовує і водночас деформує філософську свідомість. Вигадана європейцями загальність — розумова універсальність — лише імперіалістична вигадка західної філософії, яку можна подолати тільки свідомим зв'язком із Землею.

Яскравим представником другого напрямку філософії визволення є Е. Д. Дуссел, який називає її "варварською" та атеїстичною, бо вона ігнорує категорії ЛОГОСУ і відкидає обожнення "імперіалістичного" буття загальності. Початком його філософської системи є визначення периферійного положення Латинської Америки, з якого тільки починається справжня філософія (Е. Dussel, 1977).

Центр має не тільки економічну та військову владу, а насамперед духовну, традиційно філософську, яка закабальє народи, виступає інструментом політики — від Арістотеля та Ф. Аквінського до Ф. Ніцше. Тому головна мета філософії визволення — виховання народу, його самосвідомості для повного визволення, бо воля існує тільки через народ і раніше від особистості. Звідси головна хиба європейської філософії — індивідуалізація колективного досвіду людини. Ці твердження Дуссела спираються на заперечення наявності кореляції між мисленням та буттям як вихідного принципу західної філософії від Сократа до Хайдеггера та Сартра.

У рамках філософії визволення є спроби поєднати проблеми та підходи її основних течій. Так, Х.К. Сканноне, зробивши акцент на її практичному застосуванні, дещо детальніше аналізує поняття "ЕСТАР". Порівнюючи його з поняттям "СЕР" (ім обом у європейських мовах відповідає єдине "бути"), Сканноне доходить висновку, що "ЕСТАР" "невичерпне" і відноситься до метафори та символу. Відомо, що коли грецька традиція вбачає у бутті насамперед ідентичність, розумову необхідність та вічність, то "ЕСТАР" (подібно до європейського становлення) підкреслює відмінність, безвідплатність, таємницю та історичну неповторність. Тому латиноамериканській культурі притаманне закорінення в Матір-Землю, у "нас", як народ, який на ній живе. Цю специфіку буття й відображає символічне мислення, вивчення якого і є справжнім завданням філософії. Символ "ПАЧА-МАМА" (мати-земля) вказує на землю як сакральну цінність, на коріння релігії, на етично культурне "нас". Таким чином, релігійну суть не можна перевести на мову чистого ЛОГОСУ, або чистої етики. Розуміння Сканноне "ЕСТАР" десь подібне ідеям Хайдеггера та Рікера, які теж визнають сакральний зміст символу та його незведеність до логіки буття та логіки свободи. Разом з цим європейська традиція недооцінює "правду язичництва", яку сприйняла та перетворила латиноамериканська культура. Це поєднує українську духовність, герменевтику та філософію визволення.

Етика латиноамериканської філософії побудована на поняттях "залежність" - "автономія" та "пригніченість" — "визволення". Вони поширюються на все людство, на буття взагалі, що запобігає їхній ідеологічній абсолютизації. При цьому друга категорійна пара дозволяє зробити не тільки економічний та політичний зріз дійсності, а й зануритись у світ недоторканості гідності людини, її моральних і духовних цінностей. Між поняттями "пригніченість — визволення" не діалектичні, а аналектичні співвідношення, бо людська гідність та совість, культура й мудрість не редуцуються до них. І тому з них не починається ніяка марксистська "історична необхідність", навпаки, починається "драматизм етично жаданої історичної свободи".

Щодо освоєння деяких елементів діалектичного матеріалізму з боку філософії визволення, то це припустимо, якщо вони будуть звільнені від ідеологічних акцентів та виведені з системної діалектичної логіки і поєднані з християнськими цінностями та християнським розумінням політики й суспільства. Зрозуміло, що економічні фактори мають при цьому обумовлюючий характер, однак не первинний і не остаточний.

Розділ I. ІСТОРІЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ФІЛОСОФІЇ

Таким чином, визволення не так політико-економічний процес, як зняття пригніченої свободи; це постійна можливість непередбаченості нового, яке дозволяє розвиток вільної творчої уяви, натхнення та енергії. Ці ідеї не є чистим здобутком латиноамериканської філософії. Ще в тридцяті роки минулого сторіччя видатний європейський філософ Ж. Альберди вимагав від діячів латиноамериканської культури розширити межі розуму до просторів національної філософії, до національної емансипації. І такий час настав, коли руйнівний характер філософії визволення дає змогу назвати її "варварською". Разом з цим деякі принципи та положення нової філософії, викликаючи заперечення, змушують думати, критично усвідомлювати історію та сьогоденність європейської філософії. Одночасно виникають історичні ремінісценції та паралелі: перші християнські філософи також вважали себе "варварами" серед витончених грецьких філософів. Наші колеги з Латинської Америки поки що говорять на загальноприйнятій (європейській) мові, навіть тоді, коли відмовляються від первинних загальноприйнятих принципів. А що буде, коли "нові" держави Європи, Азії та Африки набудуть своєї власної філософської самосвідомості, висунуть нові ідеї на "новій" своєрідній мові? Чи зможуть історичні та усталені греко-латинські парадигми прийняти цей виклик?

Для європейської філософії "незрозумілість" та нетрадиційність філософії визволення повинна не так викликати заперечення і критику, як визнання нового бачення світу, нового внеску у світову філософську думку. Велетенський розмір та значення цієї філософії пов'язані з тим, що вона надихнула мільйони на масові громадсько-політичні зрушення в Латинській Америці.

Редакція та переклад канд. філос. наук В. Кулгиченка.